

DOI: 10.31866/2617-7943.3.1.2020.205327

УДК 069+904+719(049.32)

**ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
У ВИМІРІ УКРАЇНСЬКОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ****Юрій Горбань**

Кандидат культурології, доцент;

e-mail: y.i.gorban@gmail.com; ORCID: 0000-0001-5837-4409

Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Рецензія на навчальний посібник: Вступ до музеєзнавства і пам'яткознавства : навч. посіб. / за наук. ред. О. М. Гончарової, С. Ж. Пустовалова. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. – 490 с.

Музей – тисячолітній феномен світової історії та культури. Феномен музею є предметом постійної наукової рефлексії. Рубіж ХХ – ХХІ століть у музейній практиці можна визначити як перехідний етап, що пов'язаний із масштабними трансформаціями музейного простору та його сенсів. Тріумфом музеєзнавства і пам'яткознавства на сучасному етапі є їх глобальне розповсюдження, профільна репрезентативність, високий соціальний попит.

Можна стверджувати, що сьогодні музеєзнавство і пам'яткознавство стоять на порозі глобальних перетворень у зв'язку з тенденціями розвитку культури, що заявили про себе в першій половині ХХ століття, отримали розвиток в його другій половині та характеризуються перехідними явищами нині.

Одним з актуальних завдань сучасного музеєзнавства та пам'яткознавства є розробка наукових концепцій збереження та подальшого експонування об'єктів історико-культурного надбання. Тому така колективна робота кращих фахівців музейної та пам'яткоохоронної сфери є доречною та збалансованою з огляду теорії та практики.

Навчальний посібник «Вступ до музеєзнавства і пам'яткознавства» за науковою редакцією доктора культурології, професора Олени Миколаївни Гончарової та доктора історичних наук, доцента Сергія Жановича Пустовалова висвітлює актуальні питання музейної та пам'яткоохоронної сфери, історії, археології, законодавчого забезпечення даної галузі, експертизи історико-культурних цінностей, представляє погляди провідних науковців і практиків щодо розв'язання актуальних проблем музеєзнавства і пам'яткознавства.

Рецензований посібник вирізняється логічною структурою. Книга побудована у формі лекцій, доповнених численними вставками у вигляді таблиць, рисунків, які дозволяють краще зрозуміти та засвоїти інформацію.

Композиційно всі розділи вибудовані за одним шаблоном: матеріал, запитання для самоперевірки, завдання для самостійної роботи, питання для підсумкового контролю знань студентів (в окремих підрозділах), використані джерела. Особливо цікавим та дуже зручним є окремий список літератури для кожного підрозділу, що дозволяє швидко здійснити пошук необхідного джерела. При підготовці навчального посібника колектив авторів проаналізував значний обсяг теоретичного та нормативного матеріалів, сучасне національне та закордонне законодавство, відповідну нормативну-правову базу асоціацій, комітетів, організацій. Також для зручності та швидкого пошуку автори термінологічний апарат виділили курсивом, що дозволяє одразу ідентифікувати його в тексті, а також виключає можливість тлумачень, що обумовлені різними розуміннями одних і тих самих термінів.

Обсяг навчального посібника 490 сторінок. Він складається з передмови, шести розділів та відомостей про авторів.

Перший розділ «Законодавче забезпечення музейної та пам'яткоохоронної діяльності» включає п'ять підрозділів:

- Пам'ятки всесвітньої спадщини в контексті принципів ICOMOS та законодавства України;
- Законодавчі основи охорони культурної спадщини в діяльності міжнародних неурядових організацій;
- Законодавство України в галузі охорони культурної спадщини (кінець XX – початок XXI ст.);
- Законодавчі терміносистеми музейної справи та пам'яткоохоронної діяльності;
- Музеї України у системі публічного управління та адміністрування: нормативно-правовий дискурс.

Розділ присвячений законодавчим основам охорони культурної спадщини, пам'яткам всесвітньої спадщини в законодавстві України. Доречною є інформація про об'єкти Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО від України, а також перелік об'єктів культурної спадщини, на які готують номінаційні дос'є, та інформація про особливості відбору номінантів і правильна їх презентація. Також важливим є висвітлення основних законодавчих положень щодо збереження культурної спадщини, напрямів національної музейної політики. Автори доречно зауважують, що державу належить будувати за допомогою законів – це формує основний принцип державної політики в пам'яткоохоронній галузі, а успішне виконання законодавчих рішень у галузі значною мірою залежить від ефективності механізмів, що забезпечують це виконання, – механізмів громадського контролю.

У другому розділі «Музейна діяльність: теорія та історія» розглянуто музей як соціокультурний інститут; він містить сім підрозділів:

- Музей як соціокультурний інститут, ґенеза та еволюція музею;
- Історія розвитку музеїв в Україні;
- Становлення та розвиток музеєзнавства;
- Соціальні функції музеїв;
- Теоретичні дослідження музейної діяльності;
- Музейний простір у контексті культурологічних досліджень;
- Музеєзнавство в гуманістичній концепції освіти.

Автори навели хронологію та географію розвитку і еволюції музею; особливості існування в окремих регіонах та часових межах. Ґрунтовним і змістовним є матеріал про історію розвитку музеїв, зокрема в Україні. Цікавий запропонований поділ на три періоди становлення мережі музеїв в Україні – дорадянський, радянський та часу незалежності, кожен з яких характеризувався своїми завданнями та виконанням відповідних функцій. Слід звернути увагу на те, що музей як соціокультурний інститут організовує і координує діяльність людей, спрямовану на збереження пам'яток минулих епох і передавання знань про них. Таким чином він сприяє ідентифікації людства, його самоідентифікації і долучається до формування загального культурного простору.

Третій розділ «Прикладне музеєзнавство» охоплює одинадцять підрозділів:

- Науково-дослідна робота музеїв;
- Науково-фондова робота музеїв;
- Експозиційна діяльність музеїв;
- Інноваційні технології музейної експозиції;
- Екскурсійна діяльність музеїв;
- Культурно-освітня робота музеїв;
- Сучасні музейні атракції;
- Проектування архітектурних форм музеїв;
- Інноваційні технології в сучасному музейному просторі;
- Соціально-культурне проектування в музейних закладах;
- Зарубіжні виставкові музейні проекти як засоби формування позитивного іміджу держави.

Автори дослідили поняття «фонди музею» та охарактеризували основні його положення, визначили способи і шляхи комплектування фондів. Цікаво подана інформація про межі зберігання матеріалів, що встановлені для конкретних музейних предметів, та наслідки відхилень від зазначених умов. Доцільним є матеріал про музейну експозицію – в посібнику можна знайти основні підходи до визначення музейної експозиції, методи її організації, експозиційні прийоми. Заслугує на увагу тема музейних атракцій, що доповнена реальними прикладами підвищення сервісних аспектів музею. Також визначено та охарактеризовано основні форми сучасних музейних атракцій:

- Театралізована екскурсія;
- Ярмарок;
- Карнавал,
- Журфікс,
- Літературні читання,
- Воркшоп тощо.

Визначено, що принципи проектування архітектурних форм музеїв сьогодні базуються на використанні архітектури музею як інструменту стратегічного розвитку. Окреслено, що перед музейною сферою стоїть нелегке завдання зберігання артефактів минулого та орієнтування на сучасні потреби відвідувачів, і зазначено, які інформаційні технології використовують у своїй діяльності світові та українські музейні заклади.

У четвертому розділі «Теоретико-методологічні проблеми археології та пам'яткознавства» основна увага приділена археології та пам'яткознавству як навчальній дисципліні; він складається з чотирьох підрозділів:

- Археологія та музеєзнавство в науковому дискурсі;
- Археологія як навчальна дисципліна у системі освіти;
- Пам'яткознавство як наука про колективну пам'ять;
- Пам'яткознавство як навчальна дисципліна.

Викликають зацікавлення висновки про те, що прискорений розвиток музейної справи за минулі 50–100 років є результатом приділення особливої уваги до минулого, появою у більшій кількості людей вільного часу і т. ін. Проте які б нововведення нині не запроваджувалися в музейній справі, головною надалі постає теоретизація музеєзнавчих досліджень, фундація музеології. Автори ставлять за мету означити галузь наукового знання, предметом дослідження якої виступає колективна пам'ять, окреслити коло пам'яткознавчих дисциплін і демонструють новий погляд на пам'яткознавство як науку, визначаючи його основне завдання, об'єкт та сутність.

Розкрити сутність охорони культурної спадщини, охарактеризувати діяльність музеїв-заповідників та музеїв-скансенів – головна мета п'ятого розділу «Охорона та використання культурної спадщини», що складається з чотирьох підрозділів:

- Охорона культурної спадщини ЮНЕСКО в Україні;
- Музеї-заповідники України;
- Музеї-скансени: історія, сучасність та перспективи розвитку;
- Напрямки розвитку скансенів в Україні: експериментальне моделювання ремесел.

Доречним та цікавим є матеріал про вимоги ЮНЕСКО щодо включення об'єктів до Списку культурної спадщини, особливості структури номінаційного досяє. Колектив авторів звертає увагу на те, що міжнародні контакти української пам'яткоохоронної сфери розвиваються досить інтенсивно, проте існує брак системного підходу та належної державної підтримки. Історія розвитку музеїв-заповідників, їх класифікація, перелік та зазначення особливостей науково-проектної документації дозволяє належним чином оцінити масштаби історико-культурного надбання нашої країни. Значну увагу приділено музеям-скансенам та особливостям їх розвитку, діяльності, наведено кілька прикладів експериментального моделювання: залізоробне виробництво, гончарство, бортництво та медоваріння; доповнено фотографіями, рисунками. Наведені напрямки є актуальними, оскільки експериментальне моделювання процесів давньоруського виробництва та промислів ставить за мету максимально відтворити середньовічну атмосферу, систематизувати інформацію про поширені види ремесел, їхні функції.

Останній, шостий розділ «Експертиза музейних колекцій» містить сім підрозділів:

- Експертиза археологічних колекцій музеїв;
- Експертиза нумізматичних колекцій музеїв;
- Експертиза та музеєфікація зброї;
- Експертиза пам'яток меблярського мистецтва;
- Експертиза пам'яток образотворчого мистецтва;
- Експертиза іконопису;
- Експертиза та музеєфікація пам'яток науки та техніки.

Розглянуто та охарактеризовано теоретичні засади експертизи (матеріал, технологія, форма). Звернено увагу на види підробок давніх предметів та наведено

найбільш яскраві приклади. Для кращого розуміння та засвоєння теоретичних положень додано рисунки:

- Мезолітичні знаряддя;
- Дерев'яний посуд;
- Гончарна піч трипільської культури;
- Металеві знаряддя пізньої бронзи;
- Ареал розповсюдження пеньківської культури та багато інших.

Всі підрозділи наповнені цікавими інформативними особливостями, класифікаціями, унікальними характеристиками. Загалом автори розкривають суть експертизи колекцій нумізматики, зброї, книг, меблів, пам'яток ювелірного та образотворчого мистецтва.

Відомості про авторів та співавторів включають список авторів, їх наукові звання, місце роботи і перелік підрозділів, роботу над якими було здійснено зазначеним науковцем.

Висока концентрація якісного та належного матеріалу дозволяє розглядати кожен окремих підрозділ як самостійний, що припускає його використання в різних курсах із музеєзнавства і пам'ятокознавства.

Структура та зміст навчального посібника «Вступ до музеєзнавства і пам'ятокознавства» відповідає вимогам написання навчальної літератури для закладів вищої освіти. Зміст посібника відповідає навчальному плану підготовки спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'ятокознавство». Текст посібника є змістовним, матеріал викладено чітко та послідовно; написаний він сучасною українською літературною мовою в науковому стилі. Навчальний посібник адресований студентам, аспірантам закладів вищої освіти, які вивчають музеєзнавство і пам'ятокознавство, науковцям, музейним працівникам. Також він знайде свого читача не лише в особі фахівця музейної справи, а й усіх, хто цікавиться культурно-історичною спадщиною, правовими аспектами охорони культурної спадщини, а також музейним менеджментом, маркетингом тощо.

